

WEB TEKNOLOGIYALARDIŇ RAWAJLANIŇ BASQIŞHLARI HÁM TURLERI

M.T.Mambetnıyazov – úlken oqıtıwshı

Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı

Tayanch so'zlar: Web 1.0, Web 2.0, Web 3.0 texnologiyaları, internet, rivojlanısh bosqıchlari, didaktik imkoniyatlar, ta'limdagi ahamiyati.

Ключевые слова: Web 1.0, Web 2.0, технологии Web 3.0, интернет, этапы развития, дидактические возможности, значение в образовании.

Key words: Web 1.0, Web 2.0, Web 3.0 technologies, internet, stages of development, didactic opportunities, importance in education.

Házirgi waqıtta bilimlendiriw sisteması jámiyette bolıp atırǵan processlerge hár qashanǵıdan da kóbirek itibar beriwge mıtájlik sezilmekte. Internet rawajlanıwınıń zamanagóy tendenciyaları kompyuter tarmaqları jámiyetlik qarım-qatnasıqlardıń eń tiykarǵı universal qurallarına aylanıp baratırǵan jańa social-ekonomikalıq sharayatta insan qanday ilim alıp atırǵanlıǵı hám bilimlerin qanday asırıp atırǵanlıqların kórip shıǵıwdı talap etpekte. Bilimlendiriw sisteması aldında internet texnologiyalarına baylanıslı arnawlı kónlikpe hám qanıgeliklerge iye bolǵan, básikege shıdamlı kadrlardı tárbiyalaw wazıypaları turadı.

Internet hám internet texnologiyalar zamanagóy jámiyet turmısında jedel pátlerde kirip keldi hám onnan bekkem orın iyeledi. Olardan tálim sistemasında paydalanıw barısında úlken tájiriyeberge erisildi. Biraq tálim paradigmalarıdaǵı ózgerisler tiykarında internet texnologiyalarında júzege kelip atırǵan evolyuciyalıq ózgerisler internettiń didaktikalıq imkaniyatların anıqlawda qıyınshılıqlardı júzege keltirmekte [1:4].

Web 1.0, Web 2.0, Web 3.0 – Pútkil dúnya júzlik torı (Internet) tiń rawajlanıwındaǵı ajratılǵan shártli tariyxıy basqıshlar dep esaplaw múmkin. Olar arasındaǵı ótiw waqıtların belgili bir sánege, hátteki jılǵa baylanıstırwdıń imkaniyatı joq, sebebi olar júdá tómen bolǵan tezlik penen ótedi hám dáslepki ótken basqıshlardan kóp nárselerdi qaldıradı.

Bul 1990- hám 2000-jıllar baslanıwına tán saytlardı jaratıw texnologiyaları hám qásiyetleri hám pútkil dúnya júzlik torı (WWW) paydalanıwshılarınıń hárezketlerinde Veb 1.0, (Web 1.0) dep ataw qabıl etilgen. Bul dáwirde WWW de statistikalıq saytlar júdá kóp edi. Bunday saytlar tiykarınan oqıw, maǵlıwmatlar alıwǵa mólsherlengen edi; olarda gipersıllikalardı esapqa almaǵanda, interaktiv elementler, multimedia derlik joq edi, paydalanıwshılardı dialog alıp barıw, fayllar almasıw hám usıǵan uqsas imkaniyatlar berilmegen edi. Saytlardı jaratıw ushın rejelestirilgen belgiler qoyıw tili – HTML diń bir qatar tegleriniń paydalanıwı edi, olar bolsa talaplarǵa tolıq juwap bere almas, tek bezetiw funkciyaların ǵana orınlaytuǵın edi. Kópshilik sayttıń reje-belgilerin qoyıw HTML tilinde tablicalar jaratıw esabına orınlanar edi.

Web 1.0.	Web 2.0.
Arnawlı dástúriy támiyinleniwdiń kompyuterge ornattılıwı talap etiledi. (application based)	Servislerge internet arqalı baylanısadı (Web-based)
Islesiw tek ǵana jeke halatta múmkin	Birgelikte isleydi
Onlayn rejiminde	Onlayn rejiminde
Licenzialanǵan dástúriy támiyinleniw	Biypul dástúrler
Jeke avtor	Kóp avtor, birgeliktegi dóretiwshilik ónimi
Patentlengen dástúriy támiyinleniw (proprietary code)	Ashıq dástúriy támiyinleniw(open source)
Avtorlıq huqıqı menen qorǵalǵan material (copyrighted content)	Jamáát bolıp paydalanatuǵın material (shared content)

Web 1.0 dáwirinde internet tarmaǵına jalǵanıwdıń (tezlik) tómen islewshi túrleri kóp edi, sonıń ushın bul faktten kóplep sheklewler kelip shıǵar edi.

Máselen, pútkil dúnya júzlik torında video fayllarınıń bolıwı júdá kem ushırasatuǵın bolǵan. Paydalanıwshılardıń

baylanıs etiwi ushın forumlar hám chatlar shólkemlestirilgen edi. Shama menen 2000-jıllardıń ortalarında saytlardı jaratıw metodları hám maqsetleri ózgere basladı. Mazmundı dinamikalıq ańlatıwǵa qarata baǵdarlaw payda boldı, bunda resurslar menen paydalanıwshılardıń ózi tolıratuǵın, óz ara baylanıs etetuǵın hám sayttıń ózinde pikir almasatuǵın boldı. Bloglar, sociallıq tarmaqlar, wiki-proektler payda boldı. Házirgi kúnde kontentti shólkemlestiriw hám jaratıwdıń bunday kórinisi WWW diń kóp bólimin iyeleydi, bunday saytlardan bolsa, internet paydalanıwshılarınıń kópshiligi paydalanadı. Internet tarmaǵına kırıwdıń joqarı tezligi payda bolıwı menen pútkil dúnya júzlik torında multimedia xabarlar (video, muzıka, grafika) ǵabalastı.

Web 2.0 jańa veb-xızmetler payda bolıwı, web-dástúrlestiriwdiń rawajlanıwı, saytlardıń dizaynı hám qollanılıwınıń jaqsılanıwı, paydalanıwshılardıń anonim bolıp qalıw imkaniyatınıń kemeyiwı menen belgilenedi. Web 2.0 ataması paydalanıwshılarınıń dóretiwshilik imkaniyatların keńeyttiriwge, olar arasında maǵlıwmat almasıw hám óz ara qatnasıqlardıń qáwipsizirek bolıwına baǵdarlangan WWW texnologiyalarınan paydalanıwdaǵı jańa tendenciyalardı belgilew ushın qollanıladı. Bunda kóbirek veb-birlespeler hám sociallıq baǵdardaǵı saytlar, máselen, bloglar hám videobloglar, folksonomiyalar, vikipediya hám basqalardı kóbirek itibar qaratilǵan. Bul atama 2004 jıldı Web 2.0 Media boyınsha konferenciyaadan keyin Tim ÓReylidiń dástúriy támiyinleniw islep shıǵarıwshılar menen juwmaqlawshı paydalanıwshılardıń Veb arqalı ózara qatnasıqlardıń jańa usılın ańlatıw ushın qollanılgannan baslap tarqaldı. Web 2.0 ideyasınıń tiykarǵı principı «Internet – platforması sıpatında», dep ańlatılǵan edi. Web 2.0 di tarmaqtaǵı ózara múnásibetler processinde qanshalıq kóp adamlar paydalansa, sonsha jaqsılanıp baratuǵın sistemalardı jaratıwǵa qatnasıw sıpatında da qaraw múmkin. Haqıyqatında da Web 2.0 paydalanıwshılar tárepinen olardıń kompyuterde lokal orınlanıp atır dep hám basqalardan ajralǵan haldaǵı maǵlıwmat topladıshlar sıpatında oylap tabılǵan veb-saytlardan óz ara baylanısqaan dástúriy platformalardı ótiwin bildirdi [2:114].

Web 2.0 saytları paydalanıwshılar ushın tómendegi imkaniyatları beredi:

- tek maǵlıwmatlardı alıw ushın ǵana emes, dástúrlerdı tiykarınan brauzer járdeminde orınlaw;

- óz maǵlıwmatların jaylastırıw hám olardı basqarıw.

Web 2.0 diń jáne bir áhmiyetli koncepciyası – «Tiyisli orın arxitekturası» bolıp, paydalanıwshılardı dástúriy támiyinleniwden paydalanıw arqalı onıń bahasın asırıwǵa baǵdarlaydı.

Web 2.0 diń kemshiliklerine tómendegilerdi kiritiw múmkin:

- jalǵanıwdıń turaqlılıǵına baylanıslılıǵı;

- saytlardıń jumısqa jaramlılıǵı hám basqa kompaniyalardıń qararlarına baylanıslılıǵı;

- xızmet kórsetiw jumısın sıpatı basqa kóplegen basqa kompaniyalar jumısın sıpatına baylanıslılıǵı;

- bar veb-infrastrukturanıń brauzerde quramalı esaplaw wazıypaları orınlaw ushın imkaniyatları jeterli emesligi;

- basqa serverlerde saqlanıp atırǵan maǵlıwmatlarǵa ruxsatsız kirilgende jasırın qorǵalıwınıń isenimliliginiń tómenligi.

Web 2.0 diń anıq isenimli abzallıqlarına qaramay, pútkil dúnya torında úlken kólemdegi sıpatsız xabarlardıń, jalǵan xabarlardıń payda bolǵanlıǵın atap ótiw lazı. Sonıń ushın,

sayttı jaratıwǵa tiykar bolǵan texnologiyalǵa baylanıslı bolmaǵan halda, birinshi nábette, onıń xabarlar menen tolırıwı qadırlenedi. Házirgi waqıtta tarmaqta onıń ishindegi úlken kólemdegi xabarlar arasınan sıpatlısın tabıw onshellı ánsat is emes.

Veb 3.0 ideyasın Veb 2.0 dıń kemshiliklerinen qutılıw sıpatında ańlatıw múmkin. Onda xızmetler hám kontentler sıpatında ayrıqsha itibar qaratıladı, Biraq bul koncepciyanın basqa da kemshilikleri bar bolıp, olar paydalanıwshınıń anonim bolıp qalıw imkanıyatı bargan sayın kemeyip baratırǵanlıǵı, ol veb-xızmetiniń belgili bir anıq qaǵıydalarına boysınıwı hám basqalar menen baylanıslı. Veb 3.0 ke ideyalıq tárepten jaqın sayttı mákeme shólkemler tárepten usınıs qılınatúǵın internet- xızmeti sıpatında qaraw múmkin. Bunday xızmetlerge bulırlar texnologiyaları, orınıń kartası boylap navigaciya misal bolıwı múmkin.

Internet rawajlanıwınıń zamanagóy basqısı Web 2.0 texnologiyalarınń rawajlanıwı menen belgilenedi. Atap aytqanda, YouTube, Vikipidiya, bloglar, sociallıq tarmaqlar hám basqalar Web 2.0 getán bolǵan biraz belgili texnologiyalardan esaplanadı.

Web 1.0 dıń birinshi áwladı 1990-jıllardıń basında, WWW islep shıǵarılǵan payıtlarda, 2005- jıl dáptıl jáhán órmekshi torınıń ekinshi áwladı – Web 2.0 yaki Cloud Computing payda bola baslaǵan. 2005- jıl 30-sentyabrde “O’Reilly Media” kompaniyasınıń prezidenti Tim O’Reylli qatnasqa Web 2.0 terminin kiritken halda, “Web 2.0 ne?: dástúriy támiyinleniwdiń keyingi áwladı ushın sxemalar, dizaynlar hám biznes modeller” atamasında maqalası járiyalanǵan. 2005-jıl oktyabrde bolsa “Kompyuterra” jurnalında usı maqala rus tilinde baspadan shıqqan.

Tim O’Reylli Web 1.0 hám Web 2.0 niń salıstırmalı parqın hám tereń analizin ótkeriwge miyasar boldı. Sonday-aq, ol tómendegi esletpeni keltiredi: “Web 2.0 – sistemalar dı proektlew metodıkası bolıp, tarmaqlar aralıq baylanıslardı esapqa alıw jolı menen anıqlanıwınsha qansha kóp adam onnan paydalansa, ol sonsha jetilisip, bargan sayın jaqsılanıp baradı” [3:12].

Jańa tarmaq dáslepki dáwirlerdegi gigant esaplaw mashinalarınıkine uqsas dúziliske iye bolıp, barlıq dástúrler Web 2.0 portalı saytlarınıń serverlerine jaylastırıladı, olarǵa kiriw ushın paydalanıwshılardı tek ǵana web interfeys (brauzer) kerek boladı.

Web 2.0 aldınǵı áwlad internetiniń ajıralmas bir bólimi bolıp, onıń menen bir pútinlikti quraydı. Qalaberse, Web 2.0 internet rawajlanıwınıń logikalıq tiykarına aylandı. 1960-jıllarda fayllardıń arxivleri payda boldı. 1990-jıllardıń baslarında informaciyalıq órmekshi torı júzege keldi. 1990-jıllardıń aqırları bolsa ICQ, elektron pochta, forumlar, daǵazalar taxtası, jańalıqlar bazası sıyaqlı keńeytirilgen baylanıs (kommunikaciya) servisleriniń payda bolıwı menen oǵada belgili boldı. 2005-jıldan baslap Web 2.0 túsiniǵine sáykes rawishte kontent kórinisinde paydalanıwshılardıń aktiv qatnasıwına tiykarlanǵan servisler payda boldı. Web 1.0 dıń ózine tánlıǵı sonda, saytlardıń kontenti óz iyeleri tárepten jaratılǵan, paydalanıwshılar bolsa hesh qanday tásir ótkizbegen halda saytlarǵa kirip, kerekli kontentlerdi kóshirip alǵan. Web 1.0 paydalanıwshısı – kontent paydalanıwshısı, sayt bolsa – xabar dereǵı. Sol waqıtları da, xabar tasıwshılarda yaki saytlardan maǵlıwmat kóshiriwde dástúriy támiyinleniw ústinlikke iye boldı. Web 2.0 niń jaratılıwı nátiyjesinde paydalanıwshılardıń ózleri kontent jaratadı yaki ózgerislerdi kiritte aladı. Kóplep dástúrlerge kiriw, iyelik etiw imkanıyatı paydalanıwshılar tárepten jeke kompyuterge ornatıw yaki kóshirip alıw zárúrlıǵısız, tikkeley Web 2.0 saytıń ózinde payda bola basladı. Web 2.0 saytı sonday bir maydan, keńislik, onda paydalanıwshılar tek iskerliklerin biymále kórsete aladı. Onı kontentler kollekciyası dep atap bolmaydı, sebebi kontent barqulla ózgerip, jańalanıp turadı.

Web 2.0 saytlarınıń tiykarǵı tárepi, kórinisi funkcionallıqlardan ibarat bolǵan dizaynǵa iye. Sebebi, qaǵıydaǵı muwapıq, sayt dizaynı óz dóretywshileri, islep shıǵarıwshılarınıń kózqarsın ańlatadı, sáwlelendiredi. Web 2.0 saytları xabarlardı paydalanıwshılardı tez hám nátiyjeli jetkeriwge mólsherlep bezetilgen. Sayt jaratıwshıları berilgen metodtı minimalizm sıpatında bahalaydı. Minimalizm reńli bezewlerde de kózge taslanadı.

Web 2.0 saytlarınıń kópshilıǵı ápiwayı reńler gamması, kóbinese aq-qara bolıwı menen xarakterlenedi. Ádette, artıqsha buramalarsız, dumalaq shriftler jetekshilik qıladı. Tekst tegislenedi, onıń átirapında bolsa aq yaki fon reńinde jeterli úlkenlikte bos jay qaldırıladı. Zárúrlı hallarda jıńshıke sıziqlar kiritiledi, dizayn anıq, temalar iri, fon aq yaki ashıq reńde boladı. Solay etip, dizayn paydalanıwshılar ushın qolaylı bolǵan ápiwayı web jaratıw imkanın beredi.

Web 2.0 interfeysi. Bulardıń barlıǵı olardıń yuzabiliti (xalqaralıq standartlarǵa kóre ISO 9241-11, yuzabiliti (inglizcha-usability) – ónimniń belgili bir kontekst sharayatında belgili bir paydalanıwshı tárepten belgili bir maqsetke erisiw ushın joqarı nátiyjelik sıpat hám isenim penen isletiw bosqışın asıradı.

Texnologikalıq tárepten Web 2.0 jańalıqlar sindikaciyası (RSS), web- servislar (API) hám olar tiykarı aralas servisler, sonday aq asinxron JavaScript hám XML den paydalanıw menen xarakterlenedi [4].

Sanap ótilgen texnologiyalar Web 2.0 saytlarınıń funkcionallıǵın, qollanıwdaǵı ápiwayılıǵın hám paydalanıwshıǵa salıstırǵanda zıyansızlıǵın támiyinleydi; web-betler paydalanıwshınıń hár bir háreketinen keyin tolıq qayta júklenbeydi; dástúrlerden parallel rawishte paydalanıw múmkin; bir derektiń ózinen sheksiz kóp saytlarda paydalanıw, onı kóriw múmkinshiligine iye.

Web 2.0 niń barlıq formatlarındǵı hámme materiallar jaratıwshılar tárepten belgilep qoyılátúǵın arnawlı belgiler – “teg”lerge iye. Birinshiden, belgiler jańa xarakterli folksonomiyanı payda etedi. Ekinshiden, jańa belgi bastan aqırına shekem ierarxiyalıq emes resurslardan ibarat bolıp, izlewdiń jańa imkanıyatları, yaǵnıy hár túrlı xabarlar aǵımınan kereklesin, dáslep uqsası ushramanǵan tabıwdı ańsatlastıradı.

Jańa áwlad internettiń barlıq texnikalıq qolaylıqlarına qaramastan, Web 2.0 degi barlıq saytlarınıń tolıq túrde qayta baǵdarlanıwına tosqınlıq qılıwshı bir qatar kemshilikler bar. Bular Web 2.0 saytlarınıń barqulla baylanısqa joqarı dárejede, tikkeley baylanıslılıǵı hám zamanagóy infrastrukturanıń tikkeley brauzerdiń ózinde úlken kólemdegi esaplawlardı orınlawǵa bolǵan tómén maslasıwshańlıǵı. Paydalanıwshı ushın bolsa bunday saytlar jeke xabar hám maǵlıwmatlardıń áshkaralıq qawıpın júzege keltiredi.

Web 2.0 servisleri qásiyetleriniń ózara uqsas hám ulıwmalıǵına qaramastan óz aldına alǵanda olardıń hár birinen bilimlendiriwde anıq bir maqsetlerde paydalanıladı. Eń dáslep, bular – zakladkalar jámiyetlik xızmeti, polimediya fayllarınıń birgelikte saqlanıwı (másele YouTube), viki-viki texnologiyaları, baylanıs hám óz ara qarım-qatnasıqlar diagrammaları, proektlik iskerlik ushın dástúriy támiyinleniwdi usınıs etiwshı saytlar, podkastlar hám basqalar.

Bizge belgili, internet bir qatar didaktikalıq funkciyalardı iye:

1. Xabar beriw funkciyası (ǵalaba xabar quralları; elektron kitapxana; xabarlı maǵlıwmat dereǵı);
2. Kommunikativ (baylanıs) funkciya (kúndeliklik baylanıs; kásiplik baylanıs);
3. Ekonomikalıq funkciya (ónim hám xızmetlerdiń, anıqraqı, internet xızmetleriniń sawdası; qarjı-bank esap-kitapları hám operaciyaları);
4. Tálim beriw hám úyretiw funkciyası (aralıqtan oqıtıw; ózbetinshe tálim hám ózbetinshe iskerlik; qanıgeligin asırıw);

5. Socialliq funkciya (baylanis-sociallasiv procesiniñ bir bólegi sıpatında; socialliq tarmaqlar hám proektler);

6. Basqariw funkciyası (elektron hákimiyat; kompaniya hám shólkemler basqariwı; tálim sistemasındağı basqariwı);

7. Psixologiyalıq funkciyası (shaxs rawajlanıwı ushın tájiriye maydanı; internet penen baylanisli iskerlik nátiyjesinde shaxs ózlik kórsetkishleriniñ ózgeriwı (motivaciya, “men” koncepciyası dúzilisinde, qádiriyatları ańlawdağı ózgerisler); internet addikcılar – minez-qılıq fenomenologiyası specifikaciyası (tarmağı); internet – baylanis (kommunikaciya) ádetgeidey jámiyetlik ámeliyattıñ jańa quralı sıpatında);

8. Kewilkóteriwshi funkciya (oyınlar; video, audio, multimedia; internet-toparlar baylanısı).

Qızıǵı sonda, sanap ótilgen funkciyalar bir-biriniñ logikalıq dawamı bolıp, olar bir-birin tákirarlaydı. Máselen, jámiyetlik funkciya mazmunında baylanis, xabar, basqariw, tálim hám úyretiw, kewilkóteriwshi funkciyalarınıñ elementleri bar. Tálim beriw, úyretiw funkciyası xabar funkciyası, atap aytqanda, onıñ xabar, maǵlıwmat deregi funkciyası menen saykesh keledi. Sonday-aq, mazmunı boyınsha kewilkóteriwshi hám socialliq funkciyalardıñ elementlerin de ańlatadı. Aralıqtan oqıtıwda tálim-tárbiya proceslerin ámelge asırıw ushın onı shólkemlestiriwde

internetniñ kásiplik baylanis quralı sıpatında ózine tartıwın talap etedi [5].

Bilimlendiriwde Web 2.0 saytlarınan paydalanıwdıñ innovaciyalıq qásiyetleri resursların birgelikte jaratıw hám olardan paydalanıw. Bul ózine tánlik bilimlendiriw sistemasında Internetten, anıǵıraǵı, Web 2.0 texnologiyalarınan paydalanıwdıñ didaktikalıq principlerin ózgtiredi.

Web 2.0 texnologiyasınıñ payda bolǵanǵa shekem internet hám internet texnologiyalarınan tálim sistemasında, tiykarınan, tálimniñ individual kórinislerde paydalanılǵan. Baylanisniñ jámaátlik kórinisleri bar bolsa da, usı texnologiya menen baylanisli iskerlik jeke tártipte kalgan.

Web 2.0 – tarmaqtan paydalanıwshılar sanı qansha kóp bolsa, tarmaqtıñ jumısı sonsha jaqsılanadı hám bul tarmaqta óz ara qatnasıqlardı esapqa alıw arqalı anıqlawshı sistemalardı proektlestiriw metodikası. Web 2.0 dıñ qásiyeti – kontentni toltırıw ushın paydalanıwshılardı ózine tartıw principini.

Web 2.0 –internet tiykarında saytlar emes, insanlar, olardıñ bilimleri hám óz ara qatnasıqları dáwiri esaplanadı. Demek, bul insanlar ushın veb hám onıñ tiykarǵı ideyası óz ara qatnasıqlardı ápiwayılastırıw usılları.

Ádebiyatlar

1. Aripov M., Dottoev S., Fayzieva M. Web texnologiyalari. - T.: “Noshir”, 2013, 280-b.
2. Aripov M., Fayzieva M. Web texnologiyalarga qaratilgan kurslarni o’qitishning hozirgi kundagi ahamiyati // O’qituvchilarning zamonaviy texnologiyalar bwyicha kompetentligi: muammo va echimlar. Vazirliv tizimidagi oliy talim va ilmiy-amaliy anjuman materiallari. –Toshkent: TDPU, 2012, 152-154 -b.
3. Xaytullaeva N.S. Bo’lajak informatika o’qituvchilarini metodik tayyorlash tizimida Web-texnologiyalardan foydalanish: Avtoreferat: 13.00.02.-T. 2019. 45b.
4. <http://www.intuit.ru/departament/internet/webtechno/> - Web-texnologii. Uchebniy kurs., A.V.Sichev – Internet universitet informatsionnıx texnologiy INTUIT.RU., 04.02.2009.
5. http://ru.wikipedia.org/wiki/Veb_2.0. - Veb 2.0., Vikipediya – svobodnaya entsiklopediya., 08.04.2009.

REZYUME

Maqolada Internet texnologiyalarining rivojlanish bosqichlari hususan Web-texnologiyalar haqida, ularniñ tálim jarayoniga roli va ahamiyati va Web 1.0, Web 2.0, Web 3.0 texnologiyalarining biri-biridan farqi haqida keltirib wtilgan.

PEZIOME

В статье рассматриваются этапы развития интернет-технологий, в частности, веб-технологий, их роль и значение в образовательном процессе, а также различия между технологиями Web 1.0, Web 2.0, Web 3.0.

SUMMARY

The article discusses the stages of development of Internet technologies, in particular, Web-technologies, their role and importance in the educational process, and the differences between Web 1.0, Web 2.0, Web 3.0 technologies.

ТАЛАБАЛАРДА КОГНИТИВ КОМПЕТЕНТЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШДА ЧИЗМА-ТАСВИРИЙ МОДЕЛЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ САМАРАДОРЛИГИ

Ж.С.Отепбергенов – катта ўқитувчи

Ажиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институтини

Таянч сўзлар: компетенция, когнитив компетентлик, когнитив стратегия, чизма-тасвирий моделлар, метарежа, граф мантиси, фрейм.

Ключевые слова: компетенция, когнитивная компетентность, когнитивная стратегия, графические модели, метарежа, граф-логика, фрейм.

Key words: competence, cognitive competence, cognitive strategy, graphic models, metaregas, graph-logic, frame.

Маълумки, Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясида [1] олий таълим муассасаларида ўқув жараёнини bosqichma-bosqich kredit-модуль тизимига ўтказиш; халқаро тажрибалардан келиб чиқиб, олий таълимнинг илғор стандартларини жорий этиш, жумладан ўқув дастурларида назарий билим олишга йўналтирилган таълимдан амалий кўникмаларни шакллантиришга йўналтирилган таълим тизимига bosqichma-bosqich ўтиш муҳим вазифалар сифатида белгилаб берилди. Ўқитишнинг кредит-модуль тизими компетенциявий ёндашув билан бевосита уйғун амалга оширилиб, модулли ўқитиш технологияларининг натижаси сифатида бўлажак мутахассисларда таркиб топтириладиган компетенциялар акс этади. Шундай компетенцияларнинг бири-бу бўлажак мутахассисларда когнитив компетентликни ривожлантириш ҳисоб-

ланади. Бугунги кунда дунё микёсида компетенциявий ёндашувга асосланган таълим муаммолари педагогика фанида кенг тадқиқ этилмоқда. Компетенция (лотинча competencia) асосан инсон яхши хабардор, билим ва тажрибага эга бўладиган масалалар доирасини ифода этади ва “компетенция” атамаси 1965 йилда илк бор Н.Хомскийнинг “Синтаксис назарияси аспекти” деб номланган асарида қўлланилган. Компетентлик деганда эса инсоннинг маълум бир соҳада самарали фаолиятни амалга оширишга тайёрлиги ва қобилиятини ифода этувчи унинг интегратив шахсий динамик тавсифи тушунилади. “Когнитив” тушунчаси эса “билиш”, “билиш фаолияти” билан бирга қўлланилади. Илмий адабиётлар тахлили ҳозирга вақтда тадқиқотчилар томонидан когнитив компетентликнинг 20га яқин компоненти ажратиб кўрсатганлигини кўрсатди. Назарий қоидаларга асосланган ҳолда бўлажак